

MINTAQA ASALARICHILIGIDA KLASTERLASHDAN FOYDALANIB IQTISODIY GEOGRAFIK VA BIOLOGIK SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING MOHIYATI VA ILMIY ASOSLARI

Muxitdinov Xudayar Suyunovich

Qarshi muhandislik - iqtisodiyot instituti professori, i.f.d

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13220952>

Annotatsiya: Ushbu maqola mintaqa asalarichiligida klasterlash metodini qo'llash orqali iqtisodiy, geografik va biologik samaradorlikni oshirishning mohiyati va ilmiy asoslarini o'rganishga bag'ishlangan. Klasterlash texnologiyasi asalarichilikda qo'llanilganda, asalarichilik faoliyatining samaradorligini oshirish, mahsulot sifatini yaxshilash, ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish va asalarichilikni barqaror rivojlantirish imkoniyatlarini yaratadi. Ushbu maqolada klasterlashning asosiy afzalliklari, ilmiy jihatlar, iqtisodiy samaradorlikka ta'siri va geografik hamda biologik omillar bilan aloqadorligi tahlil qilinadi. Shu bilan birga, ushbu metodni amalga oshirishning mintaqaviy xususiyatlari va qiyinchiliklari haqida ham muhim ma'lumotlar keltiriladi.

Kalit so'zlar: Asalarichilik, klasterlash, iqtisodiy samaradorlik, geografik samaradorlik, biologik samaradorlik, barqaror rivojlanish, mintaqaviy xususiyatlar, ilmiy asoslar.

Kirish. Asalarichilik sanoati qishloq xo'jaligining muhim tarmoqlaridan biri bo'lib, u oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarish va ekologik muhitni barqarorlashtirishda muhim rol o'ynaydi. Asalarichilik mahsulotlari nafaqat oziq-ovqat sanoatida, balki farmatsevtika, kosmetika va boshqa ko'plab sohalarda ham keng qo'llaniladi. So'nggi yillarda asalarichilikda samaradorlikni oshirish va barqaror rivojlanishni ta'minlash uchun yangi texnologiyalar va boshqaruv usullari izlanmoqda. Klasterlash metodologiyasi ana shunday usullardan biri bo'lib, u ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish, resurslardan samarali foydalanish va raqobatbardoshlikni oshirishga qaratilgan.

Klasterlashning Asosiy Afzalliklari. Klasterlash orqali asalarichilik korxonalari o'rtasida kooperatsiya va kooperatsion aloqalarni mustahkamlash mumkin. Bu esa ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish, mahsulot sifatini yaxshilash va bozorda raqobatbardoshlikni oshirishga yordam beradi.

Klasterlash mintaqaviy xususiyatlarni hisobga olib, ishlab chiqarishni geografik jihatdan optimallashtirish imkonini beradi. Bu esa asalarichilik uchun eng qulay bo'lgan hududlarda faoliyat yuritish va tabiiy resurslardan samarali foydalanish imkoniyatini yaratadi.

20 yildan 20 yilgacha bo'lgan davrda eksportning qisqarishi va importning o'sishi tabiiy asalning ichki iste'moli va ehtimol reeksport uchun o'sishini aks ettiradi, bu esa mahalliy ehtiyojni qondirish uchun mahalliy ta'minotning etarli emasligini aks ettiradi.

Bu shuni anglatadiki, umumiy tovar ayirboshlash va ichki talabning oshishi bilan tabiiy asal ishlab chiqarish mamlakatning oziq-ovqat savdo balansini yaxshilashga yordam beradi. Biroq, ishlab chiqarish va chegara darajasida qiyosiy ustunlik va raqobatbardoshlikni tahlil qilish juda kam. Mintaqamizda asalarichilik mahsulotlari va qo'shimcha mahsulotlarning asosiy eksportchisi bo'lmasada, bu potentsial sanoat mamlakatning umumiy eksport daromadiga sezilarli hissa qo'shishi va shu bilan mamlakatning oziq-ovqat savdosi taqchilligini yaxshilashi mumkin.

Mahalliy ishlab chiqarish tabiiy asalgacha bo'lgan ichki talabni qondira olmaganligi sababli, ushbu tadqiqotning maqsadi Mintaqamiz asalarichilik sanoatining hozirgi ishlab chiqarish muammolari, marketing muammolari va savdo ko'rsatkichlarini o'rganishdir.

Mintaqamizda asalarilar uchun biologik xilma-xillikning mavjudligi asal mahsulotlari etishtirishda qul keladi. Mintaqamiz ekotizimida asalarilar bir qancha turlari mavjud shuningdek, ularning tabiiy dushmanlari juda ko'p va yaxshi rivojlanadi.

Barqaror rivojlanish kontekstida chul zonalar, o'rmonlar, tog'li zonalar, bog'lar iqlim o'zgarishi davrida uglerod sekvestratsiyasi yoki global uglerod yutilishida muhim rol o'ynaydi. Shu munosabat bilan, biz asalarilarning turlarining genetik biologik xilma-xilligini saqlashda muhim ahamiyatga ega deb hisoblashimiz mumkin.

Mintaqamiz neft va gaz texnogenezi sharoitida ekologik muvozanatning sezilarli darajada buzilishi sodir bo'lib, bu tuproqning, tuproqning ifloslanishiga, tuproq qoplamining unumdorligining pasayishiga, o'simlik va chorvachilik mahsulotlarining og'ir metallar tuzlari bilan ifloslanishiga olib keladi. Ekotoksikantlar ekotizimlarning ko'p faktorli ifloslanishi natijasida tuproqda to'planib, oziq zanjiri orqali tuproqdan o'simliklar orqali, asalarilar tanasi zanjirining oxirgi bo'g'ini – asalgacha uzatiladi. Deyarli barcha ifloslantiruvchi moddalarning o'xshash migratsiyasi asalarichilik mahsulotlari sifatiga salbiy ta'sir qiladi.

Neft va gaz texnogenezi - inson faoliyati ta'sirida, xususan, geologik qidiruv, quduqlarni burg'ulash, neft va gaz qazib olish, shuningdek, neft va gaz sanoatidagi boshqa texnologik jarayonlar natijasida neft va gazning hosil bo'lish jarayoni. Bu jarayon yangi neft va gaz konlarining paydo bo'lishiga, mavjud konlardagi sharoitlarning o'zgarishiga, shuningdek, tuproq, suv va havoning ifloslanishi kabi turli xil ekologik muammolarga olib kelishi mumkin. Asal asalarilar tanasiga kirib, ekotoksikantlar zaharli metabolitlarni hosil qilishi va kasalliklarning rivojlanishiga olib kelishi mumkin.

Hozirgi vaqtda asalarichilik sanoatida jiddiy muammo - asalarilar koloniyalarining mikotik kasalliklari: askosferoz, melanoz, kandidoz, aspergilloz. Bu kasalliklar asalarichilikda asalarilar oilalarining zaiflashishiga, asalarilarning asal yig'ish va changlatish qobiliyatining pasayishiga, asalarilar oilalarining nobud bo'lishiga olib keladi.

Shu boisdan mintaqamizda hududida API monitoring usuli yordamida ifloslantiruvchi moddalar mavjudligi uchun asal resurslarini ishlab chiqishni o'rganish muhim ahamiyatga ega. Shuni ta'kidlash kerakki, har bir mintaqaning ekotizimlari texnogen yukning o'ziga xos darajasi va ekologik xavf bilan tavsiflanadi.

Shu munosabat bilan asalarilarning mikroorganizmlarga chidamliligini himoya qilish va oshirish va ularning oldini olish uchun ekologik jihatdan noqulay hududlarda asalarilar oilalarini rivojlantirish yo'llarini tadqiq etish va ishlab chiqish asosiy muammoga aylanib bormoqda.

Asal asalarilarning oziq-ovqat zanjiri bo'g'inlarida ifloslantiruvchi moddalarning to'planish qonuniyatlari, asalarilar tanasining, asalarichilik mahsulotlarining ifloslantiruvchi moddalar bilan ifloslanishining fanda mikotik etiologiyali kasalliklarning namoyon bo'lish xususiyatiga ta'siri haqida ma'lumotlarning etishmasligi. Yuqori texnogen yuk asalarilar tanasining holati, ularning yashash muhiti va atrof-muhitning texnogen o'zgarishlariga moslashish dinamikasida ularning tashkil etilishining o'zgaruvchanligi, ularning sezgirlik darajasi bo'yicha keng qamrovli tadqiqotlar o'tkazish zarurligini belgilaydi.

Klasterlash biologik xilma-xillikni saqlash va oshirishga xizmat qiladi. Asalarilarni parvarish qilish va boqish uchun eng yaxshi sharoitlarni yaratish orqali mahsulot sifatini oshirish va biologik resurslardan samarali foydalanish mumkin.

Ilmiy Asoslar. Klasterlashning ilmiy asoslari, asalarichilikda samaradorlikni oshirish va barqaror rivojlanishni ta'minlash uchun ilmiy yondashuv va tadqiqotlarni o'z ichiga oladi. Klasterlash metodologiyasi orqali amalga oshiriladigan tadqiqotlar, asalarichilikda innovatsion texnologiyalarni qo'llash, ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish va mahsulot sifatini yaxshilashga qaratilgan.

Klasterlash metodini qo'llashda har bir mintaqaning o'ziga xos xususiyatlari va qiyinchiliklarini hisobga olish muhimdir. Asalarichilikda muvaffaqiyatga erishish uchun mintaqaning tabiiy sharoitlari, iqlimiy xususiyatlari, biologik resurslari va iqtisodiy infratuzilmasini hisobga olish kerak. Shu bilan birga, klasterlash metodini amalga oshirishda mintaqaviy kooperatsiya va hamkorlikni kuchaytirish, ilmiy tadqiqot va innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash muhim ahamiyatga ega.

Xulosa. Mintaqa asalarichiligida klasterlash metodidan foydalanish orqali iqtisodiy, geografik va biologik samaradorlikni oshirish mumkin. Bu metod asalarichilikda ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, mahsulot sifatini yaxshilash, ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish va barqaror rivojlanishni ta'minlashga yordam beradi. Klasterlashning asosiy afzalliklari va ilmiy asoslari, mintaqaviy xususiyatlar va qiyinchiliklarni hisobga olgan holda, asalarichilik sanoatining samaradorligini oshirish uchun muhim yo'l-yo'riqdir.

Klasterlashni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun mintaqaviy kooperatsiya, ilmiy tadqiqotlar va innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash, biologik resurslardan samarali foydalanish va iqtisodiy infratuzilmani yaxshilash zarur. Bu esa asalarichilikning barqaror rivojlanishini ta'minlash va mintaqaning iqtisodiy o'sishiga hissa qo'shishga yordam beradi.

References:

1. UNEP, 2021, Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication, <http://www.unep.org/greenekonomy>
2. Qodirov, Farrux, and Xudayar Muhitdinov. "Features that increase efficiency in the provision of medical services and factors affecting them." *Ta'lim va rivojlanish tahlili onlayn ilmiy jurnali* 2.7 (2022): 192-199.
3. Muxitdinov, Madina Bozorova Xudayar, and Farrux Qodirov. "THE ROLE AND IMPORTANCE OF TELEMEDICINE IN THE PROVISION OF MEDICAL SERVICES TO THE POPULATION." *International Conference on Information Science and Communications Technologies ICISCT*. Vol. 4. 2022.
4. Мухитдинов, Худаяр Суюнович. "Анализ и прогноз потребительских расходов и уровня доходов населения при неустойчивости цен." (1994).
5. Suyunovich, Mukhitdinov Khudoyar. "Normahmatov Khayriddin Mingliyevich providing health care services to the population of the region." *journal The American Journal of Management and Economics Innovations (ISSN-2693-0811) for* 3.02 (2021).
6. Mukhitdinov Kh.S. Econometric Modeling Of Public Service Networks. *Psychology and Education* (2020) 57(8): 625-632 ISSN: 00333077
7. Suyinovich, Muxitdinov Xudoyor, Rakhimov Anvar Norimovich, and Muxitdinov

Shoxjaxon Xudoyorovich. "The forecast for the development of the public services sector." Solid State Technology 63.6 (2020): 18671-18681.

8. Mukhitdinov, Shoxijahon Khudoyarogli. "An imitation model of quality utility services to the population." South Asian Journal of Marketing & Management Research 10.12 (2020): 44-50.

9. Юлдошев Дониёр Абдурахмонович Ш.Х.Муқхитдинов. "МИНТАҚА ТУРИЗМИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ОПТИМАЛ ТАРТИБГА СОЛИШ НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ", ACADEMIC RESEARCH IN MODERN SCIENCE, 2023/2, <https://doi.org/10.5281/zenodo.7623681>

10. Sh.X. Muxitdinov, "Рақамли иқтисодиёт шароити коммунал хизматлар соҳасини ривожлантиришга таъсир қилувчи омиллар таъсирини баҳолаш", ХОРАЗМ МАЪМУН АКАДЕМИЯСИ АХБОРОТНОМАСИ, 2022/10, 2022/10-2

11. Ш.Х. Мухитдинов, "Қишлоқда коммунал хизмат кўрсатиш сифатини АКТдан фойдаланиб ошириш", 2021/8/7

12. Muxitdinov Shoxijahon Hudoyorovich, "ECONOMETRIC MODEL OF IMPROVING THE QUALITY OF PUBLIC UTILITIES", Journal of Management Value & Ethics, Том 128, Номер ISSN-2249-9512, Journal of Management Value & Ethics Gwalior Management Academy (GMA) Publications.

13. Qodirov, Farrux. "GPON TEXNOLOGIYASI-OPTIK KIRISH TARMOG'I." АХБОРОТ-КОММУНИКАЦИЯ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИНИНГ РИВОЖЛАНИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ мавзусидаги Республика илмий-амалий анжуман МАЪРУЗАЛАР ТЎПЛАМИ (2018).

14. Qodirov, F. "Ijtimoiy va xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirishda sog'liqni saqlash xizmatlarini ekonometrik modellashtirishning ahamiyati." O'zR FA VI Romanovskiy nomidagi Matematika instituti (2022).

15. Qodirov, F. "Qashqadaryo hududi aholisiga xizmat ko'rsatish tarmoqlari va ularga ta'sir etuvchi omillar." O'zbekiston Qishloq Va Suv xo'jaligi" Jurnal (2022).

16. QODIROV, F. "Axoliga xizmat ko'rsatish sohasining modellashtirishni tizimli imitatsiya qilish." IJTISODIY ILMIY-AMALIY OYLIK NASHR (2022).

17. Qodirov, F. "Hududlarda tibbiy xizmatlarni dasturiy paketlar yordamida elektron tibbiy bazasini yaratish." O'zbekiston Respublikasi Oliy Va o'rta Maxsus ta'lim Vazirligi Namangan Muhandislik-Qurilish Instituti (2022).

18. Qodirov, F. "Hududlarda tibbiy xizmat ko'rsatishni ekonometrik modellashtirish." Xorazm ma'mun akademiyasi axborotnomasi (2022).

19. Qodirov, F. "Qashqadaryo viloyati aholisiga tibbiy xizmat ko'rsatish tarmoqlarini rivojlantirishning istiqbollari." O'ZBEKISTON QISHLOQ VA SUV XO'JALIGI» àà «AGRO ILM (2022).

20. Qodirov, F. "Qishloq aholisiga sog'liqni saqlash xizmatlari ko'rsatish tarmoqlari rivojlanish mexanizmining statistik tahlili." Andijon Mashinasozlik Instituti (2022).

21. Qodirov, Farrux. "Aholiga tibbiy xizmat ko'rsatishdan olingan daromad va xarajatlarni imitatsion modeli." Moliya bozorini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari, zamonaviy tendensiyalari va istiqbollari" mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallar to'plami 11.5 (2022).

22. Qodirov, Farrux. "O'ZGARUVCHILARI AJRALGAN VA AJRALADIGAN DIFFERENSIAL TENGLAMALAR." *Journal of Advanced Research and Stability* (2022).
23. Кодиров, Фаррух. "ZAMONAVIY KOMPYUTER O'YINLARI VA ULARNING SINFLANISHI." *Scienceweb academic papers collection* (2019).
24. Qodirov, Farrux. "YER OSTI SUVLARINING FIZIK XOSSALARI, KIMYOVIY TARKIBI, HARAKATI VA GRUNTLARNING SUV O'TKAZUVCHANLIGI, FILTRATSIYA QONUNI." *Analytical Journal of Education and Development* (2022).
25. Ergash o'g'li, Qodirov Farrux. "Stoks Formulasi. Sirt Integrallari Tadbiqlari/Ijtimoiy fanlarda innovasiya onlayn ilmiy jurnali." (2022): 15.
26. Ergash o'g'li, Qodirov Farrux. "O'zgaruvchilari ajralgan va ajraladigan differensial tenglamalar/Barqarorlik va yetakchi tadqiqotlar onlayn ilmiy jurnali." (2022): 20.
27. Qodirov, Farrux. "Development of scientific and technological system of management of industrial enterprises. Scienceweb academic papers collection." (2023): 1.
28. Ergash o'g'li, Qodirov Farrux. "IMPORTANCE OF KASH-HEALTH WEB PORTAL IN THE DEVELOPMENT OF MEDICAL SERVICES IN THE REGIONS." *Conferencea* (2022): 80-83.
29. Ergash o'g'li, Qodirov Farrux. "CREATION OF ELECTRONIC MEDICAL BASE WITH THE HELP OF SOFTWARE PACKAGES FOR MEDICAL SERVICES IN THE REGIONS." *Conferencea* (2022): 128-130.
30. Qodirov, F. E. "Methodological aspects and importance of development of medical services through econometric modeling and forecasting options."